

کریستوفر نولان

مجموعه برداشت بلند

کتاب کارگردانان - ۱

مهرگسان خرد

سرشناسه	: تجویدی، امیررضا، -
عنوان و نام پدیدآور	: کریستوفر نولان / گردآوری و تالیف امیررضا تجویدی.
مشخصات نشر	: تهران: مهرگان خرد، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۵ ص.: مصور؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۶۹۸-۷-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: نولان، کریستوفر، ۱۹۷۰ - م.
موضوع	: سینما -- انگلستان -- تهیه‌کنندگان و کارگردانان
موضوع	: فیلمنامه‌های انگلیسی
رده بندی کنگره	: PN۳/۱۹۹۸/۳/۱۳۹۳۹ ن ۳
رده بندی دیویی	: ۴۳۰.۲۳۳.۹۲/۷۹۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۵۷۹۵۱

مهرگان خرد

کریستوفر نولان

گردآوری و تالیف: امیررضا تجویدی / چاپ اول: بهار ۱۳۹۴
 شمارگان: ۱۱۰۰ جلد/ لیتوگرافی: ندا/ چاپ و صحافی: نقش نی‌زار
 ناشر: مهرگان خرد ۷۷۶۱۷۴۷۷-۶۶۱۳۶۴۷۵
 قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۶۹۸-۷-۱

Mehreganpub.com
 mehreganekherad@gmail.com

حق چاپ و انتشار برای نشر مهرگان خرد محفوظ است. استفاده از مطالب منوط به اجازه رسمی از ناشر است

مقدمه دبیر مجموعه

قرار بر حرف‌های همیشگی باشد باید اینجا از لزوم اهمیت سینما و پرداختن به آن در عصر حاضر گفت و از فقر کمیت و بالطبع کیفیت کتب سینمایی نوشت و این موارد را مکرر در مکرر بر شمرد و در انتها هم از اهداف این انتشارات در چاپ کتاب‌های سینمایی‌اش گفت. همه اینها هم به جای خودشان درست هستند و نمی‌توان منکرشان شد، اما عهدمان در مجموعه کتابهای سینمایی "انتشارات مهرگان خرد" باز کردن دریچه‌ای تازه و تقدیم آثاری شاخص به علاقمندان سینماست که این امر بدون امکان گشودن عرصه‌ای برای آغاز به کار نویسندگان نوجو و صاحب سلیقه و همچنین همفکری و همکاری با دوستانی که سالهاست در این عرصه فعالیت دارند میسر نخواهد شد. معتقدیم انتشار هر کتاب سینمایی می‌تواند زمینه ساز بحث‌های جدی‌تری باشد که در سطحی مهم‌تر از گفتگوهای روزانه و مرسوم درباره سینما منجر به ارتقاء سطح سلیقه و دانش مخاطبانش گردد. از این رو خواستیم تا در مجموعه کتاب‌های برداشت بلند به مرور به معرفی و بررسی آثار فیلم‌سازان برجسته تاریخ سینما (چه کلاسیک و چه معاصر) بپردازیم و تلاش بر این است تا ضمن نقد و تحلیل آثار این فیلم‌سازان دریچه‌ایی به دنیای فیلمساز بگشائیم که قطعاً برای جویندگان و علاقه‌مندان مفید و منشاء اثر خواهد بود.

کریستوفر نولان فیلمساز مهمی در روزگار ماست. اهمیت نولان را می‌توان هنگام اکران هر فیلمی از او دریافت که منجر به بحث‌های جدی بین منتقدان موافق و

مخالف درباره آثارش می‌گردد. این کتاب که به کوشش امیررضا تجویدی گردآوری شده سعی دارد تا حد امکان وجوه مختلف آثار نولان را تحلیل نموده و خواننده را در دنیای فیلمسازی او شریک نماید. امیدواریم مجموعه حاضر مورد قبول دوستداران جدی سینما واقع گردد. و مشتاقیم تا با خواندن و شنیدن نظرات خوانندگان و صاحب نظران راه‌های تازه‌تری را نیز تجربه کنیم

مهدی شمس

www.ketab.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷.....	مقدمه

بخش نخست: پیش‌نیازها

۱۵.....	معرفی فیلم‌ساز.....
۱۷.....	فیلم‌شناسی.....
۱۹.....	معرفی و بررسی آثار کریستوفر نولان.....
۲۱.....	۱- تعقیب.....
۲۳.....	مرثیه‌ای برای یک نویسنده‌ی خرده‌پا.....
۲۷.....	۲- یادگاری.....
۲۹.....	واکاوی هویت یک روان‌پزشک درمانده.....
۳۳.....	۳- بی‌خوابی.....
۳۵.....	روایت انتخاب اخلاقی بازرگانی سالخورده.....
۳۹.....	۴- بتمن آغاز می‌کند.....
۴۱.....	آغاز اسطوره.....
۴۵.....	۵- حیثیت.....
۴۷.....	دیالکتیک سقوط.....
۵۱.....	۶- شوالیه سیاه.....

- مرگ تدریجی یک آرمان..... ۵۳
- ۷- تلقین..... ۵۷
- بهای سنگین رؤیابردازی..... ۵۹
- ۸- شوالیه سیاه برمی‌گردد..... ۶۵
- پس از غروب..... ۶۷
- ۹- میان ستاره‌ای..... ۷۳
- سنتی مانند لیسیم هوشمندانه..... ۷۵
- نمایش سطحی خیال پردازانه: نگاهی به «میان ستاره‌ای»..... ۸۱

بخش دوم: پژوهش‌ها

- تحلیل و بررسی روایت در آثار کریستوفر نولان..... ۸۹
- اهمیت تخیل و فانتزی در جهان فیلم‌های کریستوفر نولان..... ۹۷
- نحوه ترکیب ژانرها در آثار کریستوفر نولان..... ۱۰۹
- دروغ‌های سازنده در آثار کریستوفر نولان..... ۱۲۹
- نگاهی به قهرمانان و ضدقهرمانان مخلوق کریستوفر نولان و جاناکان نولان..... ۱۳۷
- بررسی جایگاه شخصیت‌های زن در آثار کریستوفر نولان..... ۱۵۳
- پی‌گیری تم ظهور، سقوط و رستگاری در سه‌گانه‌ی «بتمن» کریستوفر نولان..... ۱۶۹
- گفتار اول: بتمن آغاز می‌کند..... ۱۷۱
- گفتار دوم: شوالیه سیاه..... ۱۷۳
- گفتار سوم: شوالیه سیاه برمی‌خیزد..... ۱۷۷
- بتمن به‌مثابه اهرم فکر: نگاهی دیگر به سه‌گانه‌ی «بتمن» کریستوفر نولان..... ۱۸۱
- آسیب‌شناسی حضور سایه نظام استودیویی بر سر آثار کریستوفر نولان..... ۱۹۹
- فهرست منابع..... ۲۱۳
- فهرست کتاب‌های سینمایی نشر مهرگان خرد..... ۲۱۵

مقدمه

۱. درگیری من با آثار و نگاه "کریستوفر نولان" بسیار نامتعارف آغاز شد. آن روزها تنها مخاطبی خام و هیجان زده بودم که نگاهم به عالم سینما و بزرگانیش به کلی با امروز متفاوت بود. سینما برای من آن روزها خلاصه می شد در سرگرمی و روایت‌گری قصه‌های جذاب و پرکشش. آنچه در کمترین جایگاه اهمیت قرار داشت، فن سینما و قدرت بیان بصری اندیشه‌ها بود. همان روزها بود که نخستین پیش‌نمایش رسمی از **تلقین**^۱ در به صورت گسترده‌ای پخش شده بود و صحبت در محافل سینمایی از آن بود که سازنده **سوالیه سیاه**^۲ و همان کسی که سال‌ها پیش با **یادگاری**^۳ و شیوه روایی منحصر به فردش انقلابی را در دایره هنری سینمادوستان جهان و به تبع ایرانیان ایجاد کرده بود، این بار فیلم عظیمی ساخته درباره عالم رویا و خواب‌گردی. آن روزها نام کریستوفر نولان برای من فیلم‌سازی هالیوودی بود که بتمن دومش، نگاه بدبینانه‌ام به ابرقهرمانان^۴ آمریکایی را دست‌خوش تحولی مشهود ساخته بود و البته با حیثیت^۵ به کلی نگاهم به شعبده و جادو را تحت تاثیر قرار داده بود؛ همین و نه چیزی فراتر.

۲. چند روزی از انتشار تصاویری از **تلقین** گذشته بود که به دلیل هیاهوی سایت‌های خبری درباره این فیلم، به تماشای پیش‌نمایش دو دقیقه‌ای آن نشستیم. که تا همین امروز سایه

1. Inception
2. The Dark Knight
3. Memento
4. Super Heroes
5. The Prestige

سنگینی بر نگاهم به سینما انداخته. نمی‌دانم آن روز چه اتفاقی افتاد که برایم متفاوت بود؛ از سر نگاه رمزآلود "ماریون کوتیار" بر لبه پرتگاه بود یا همراهی دوربین با اضطرابی که وجود "دی‌کاپریو" یا به سن گذاشته را فرا گرفته بود؛ موسیقی ضربی و مهیب "هانس زیمر" بود یا فضاهای عاری از جاذبه‌ای که "جوزف گوردن لویت" را میان زمین و هوا معلق ساخته بود. اما هرچه که بود من را بیش از هر زمان دیگری مشتاق دیدن فیلمی کرده بود که به سادگی نمی‌توانستم تصاویر محو و گنگش را فراموش کنم.

۳. چند ماه بعد، انرژی موجود در پیش‌نمایش تلقین کار خودش را کرده بود و برای تماشای ولسمین فیلم آن روزهای آقای نولان بر روی پرده سینما راهی یکی از کشورهای همسایه شدم. درست همان شبی که پا در خاک غریب گذاشتم، راهی سالن سینما شدم و در آخرین سانس شب به تماشای فیلم عجیب نولان نشستم، شکوه حماسی حضور در سالن سینما کار خودش را کرد. حتی در سالن متوسط یک هایپر مارکت زنجیره‌ای و با زیرنویس عربی درشتی که بدجور توی ذوق می‌زد، ساخته‌ایم فیلم‌ساز بریتانیایی من را وارد ادیسه‌ای تجربه نشده از رویاپردازی کرد. حکایت تلقین از تمام فیلم‌های عظیم و پرزرق و برقی که دیده بودم سوا بود. داستانی پیچیده و پر رمز و راز، تصاویری سرشار از هم‌نشینی مسالمت‌آمیز واقعیت و تخیل و جهانی که کشف و شهودش نیازمند تماشای چندباره بود. این آغاز سیر طولانی علاقه و توجه من به سینمای کریستوفر نولان بود. فیلم‌سازی که توجه هم‌زمانش به سینمای اندیشمندانه و در عین حال عامه‌پسند برایم مصداق بارز خلق مسیری ناپیموده بود که تنها مختص وی بود. کریستوفر نولان از آن روز تا به حال، کماکان یکی از تاثیرگذارترین فیلم‌سازان سینمای معاصر بر نگاه و ذائقه سینمایی من و بسیاری از علاقه‌مندان به سینما بوده است.

۴. اما به راستی دلیل تالیف کتابی این‌چنین درباره مسلک و نگاه فیلم‌سازی ۴۴ ساله که هنوز از آزمون زمان عبور نکرده است و جایگاهی قطعی را نمی‌توان برایش در تاریخ سینما متصور بود چیست؟ به راستی آیا کریستوفر نولان فیلم‌سازی مهم و تعیین‌کننده است که اندیشه و مفاهیم موجود در مجموعه آثارش موضوع پژوهشی جدی قرار گیرند؟ در سالیان اخیر همواره در پی پاسخ به نقدهای گوناگونی که بر آثار نولان مطرح شده، این پرسش نیز به ذهن‌ها متبادر شده که آیا کریستوفر نولان فیلم‌ساز مهمی است؟ آیا سازنده مبتکر یادگاری کماکان و با گذر

بیش از یک دهه از ساخت فیلم ماندگارش هنوز هم فیلم‌سازی است با مؤلفه‌های منحصر بفرد و غافلگیرکننده و یا تبدیل شده به یکی دیگر از قربانیان بی‌شمار بلندپروازی‌های بی‌حدوحدصر صنعت فیلم‌سازی هالیوود و تنها کارمندی است استخدامی که فرمایشات کارفرما را پیاده می‌کند؟ کریستوفر نولان از نگاه نویسندگان این مجموعه از معدود فیلم‌سازان سینمای معاصر آمریکاست که شهرت و اعتبارش را بیش از هر چیز نه مدیون پیاده‌ساختن ایده‌آل‌های ذهنی خویش در محصولاتی مستقل و کوچک، بلکه مدیون حضوری بسیار متفاوت در صنعت فیلم‌سازی هالیوود است، سازوکاری عظیم که به بلعیدن استعدادها و نابود ساختن اعتبارشان و سپس بازگرداندن‌شان به نومیده‌ترین شکل ممکن به خاستگاه پیش از شهرتشان، متهم است. نولان اما در این مناسبات عظیم و پیش‌برنده تنها سازنده‌ای منفعل و حرف‌شنو نیست. او فیلم‌سازی خوش‌فکر است که کنش‌مندان در پی ارائه آثاری متفاوت برای ارتقای سطح سلیقه مخاطب سهل‌انگار سینمای عامه‌پسند امروزی است.

کتاب پیش رو با پرداختن به هر دو دوره فیلم‌سازی کریستوفر نولان، یعنی هم دوران پیش از ورود به صنعت هالیوود و هم ورود و ادامه کارش در این ساز و کار، می‌کوشد با نگاهی منصفانه در پی چرایی حقانیت و موفقیت فیلم‌ساز در مجموعه آثارش است و در این راه می‌کوشد از نگاه ستایشگرانه به دنیای نولان بپرهیزد.

کریستوفر نولان فیلم‌ساز جاه‌طلبی است و این جاه‌طلبی را تا به امروز در تمام فیلم‌هایی که ساخته نیز متبلور کرده است تا از طریق تلفیق مجموعه‌ای از مفاهیم و اندیشه‌های متفاوت در بطن یک جهان‌بینی متقن و تفکربرانگیز، مجموعه‌ای از کلیشه‌های کهن و پس‌سندیده نظام استودیویی را به خدمت گیرد و به فرمولی نوین و انحصاری برای ساخت آثاری مفرح-متفکرانه دست یابد. تلاش ما در این پژوهش اثبات این نکته است که وجود المان‌های مهم روایی و ساختاری در مجموعه آثار کریستوفر نولان و تا حد زیادی فاصله گرفتن‌شان از دست کم گرفتن مخاطب، سطحی‌نگری در پرورش کهن‌الگوهای هزاران بار تکرار شده، تلاش برای شخصیت‌پردازی‌های چندوجهی و واکاوی عینیات و ذهنیات کاراکترها و چندین و چند کلیشه‌ی همیشگی مکرر نظام هالیوود در وهله اول نشان‌دهنده این است که نولان فیلم‌سازی است در جایگاهی بسیار متفاوت از قربانیان استخدامی کمپانی‌های فیلم‌سازی. به عبارت دیگر کریستوفر

نولان فیلم‌سازی آرمان‌خواه و در پی ارائه ایده‌آل‌های ذهنی خویش در مقیاسی عظیم و چشم‌نواز است. نولان فیلم‌سازی در نظام هالیوود را برگزیده و البته در تعاملی دو سویه، تن به برخی خواسته‌های این نظام عظیم و قدرتمند نیز داده است. کوشیده‌ایم در این مجموعه با بررسی تمام آثار کریستوفر نولان از جنبه‌های متفاوت و گاه بسیار دور از هم، نشان دهیم که مسیر و فرمول فرضی این فیلم‌ساز بریتانیایی برای ساخت آثاری عظیم و جاه‌طلبانه اتفاقی منحصر بفرد و جالب توجه محسوب می‌گردد. کریستوفر نولان اکنون و با ساخت تنها ۸ اثر سینمایی که هر یک با به چالش کشیدن تعدادی قابل توجه از تابوهای سینمای هالیوود، جایگاه مهمی در چند دهه گذشته یافته‌اند، توانسته جایگاه مهمی در سینمای معاصر برای خود دست و پا کند. این مجموعه در پی آن است که به بیان مسائل‌های بالقوه و بالفعل فیلم‌ساز مشهور بریتانیایی برای برخوردار شدن از جایگاهی مهم در سینمای معاصر آمریکا بپردازد و از عواملی سخن به میان آورد که در صورت بلوغ و تکامل‌شان در جهان بینی مستمر نولان می‌توانند به ماندگاری فیلم‌ساز منجر شوند و در صورت محقق نشدن و ایستایی در نقطه‌ای بیهوده، وی را به پرتگاه فراموشی نزدیک و نزدیک‌تر خواهند ساخت.

لازم به ذکر است که با توجه به هم‌زمانی نگارش و توزیع این کتاب با عرضه واپسین فیلم نولان «میان‌ستاره‌ای»^۱ و دیده نشدن فیلم با کیفیتی مناسب وسط نگارنده و دیگر نویسندگان این مجموعه، تنها به ترجمه دو تحلیل خارجی از نویسندگان معتبر سینمایی بر آن بسنده کرده‌ایم تا در در چاپ‌های بعدی با توجه به دیده شدن فیلم در آینده‌ای نزدیک، تحلیل‌های مربوط به فیلم مذکور را نیز لحاظ کرده و با مجموعه‌ای کامل‌تر به جهان فیلم‌سازی کریستوفر نولان بپردازیم و ابعادی جدیدتری از کارنامه فیلم‌سازی او را واکاوی کنیم.

۵. آن‌چه پیش روی شماست حاصل تلاش و پژوهشی ۳ ساله است که در برهه‌های مختلف با اوج و فرودهای بسیار همراه شده و حتی گاهی کاملاً متوقف گشته. اما نهایتاً در اردیبهشت ماه ۱۳۹۳ با محبت‌ها و کوشش‌های دوستان عزیزم آقایان «مه‌دی شمس» و «علی نصراللهی» و سرکار خانم «سمیه نصراللهی» به صورت رسمی وارد پروسه تولید گشت و به جریان افتاد. هم‌چنین نگارش این کتاب ممکن نبود مگر با یاری و همت دوستان عزیزم: «آراز بارسقیان»، «نزهت بادی»، «احسان قصری»، «روزبه کمالی»، «مهناز عظیمی»، «حسین

عیدی زاده» و «شادی فرزانه».

به امید آنکه صفحات پیش رو که تلاشی است بر تالیف مقالاتی کاملاً اصیل و ناشی از نگاه منتقدان ایرانی بر جهان‌بینی فیلم‌سازی بین‌المللی، کمکی باشد برای دوست‌داران سینمای معاصر آمریکا و همچنین دوست‌داران فیلم‌ساز بریتانیایی تا بیش از پیش به شناختی چندوجهی از اندیشه‌ها و مفاهیم موجود در آثار «کریستوفر نولان» برسند و زین پس نگاهی متفاوت به مجموعه آثار وی داشته باشند.

www.ketab.ir